

Borcsa János

NEVÉN NEVEZNI A BOTRÁNYT

Nem a költői megszólalás módja, hanem esetenként maga az ember a botrány. Művészi téma így a „hős” belső világa és az általa fémjelzett vagy éppen lealjasított, mindenképpen nehezen meghatározható társadalmi környezet is, egyszerűen szólva: a buli, amelynek akarva, nem akarva szereplői vagyunk. Szemek vagyunk a láncban – mondhatnók a jól ismert, kölcsönzött nyelvi fordulattal. Nem a szép versek, az artisztikus költészet ideje tehát a mai. Búcsúzik – ismét – egy költő a trópusoktól. A „cifra nyelvű sorok”, a „nagy metaforák” ideje lejárt. Az egykor a műzsához intézett invokáció ezért mára provokációra vált Tompa Gábor költői műhelyében (*Provokáció a műzsához*). Ennek dacára formaválasztásával a költő mégis a legtökéletesebb, a legartisztikusabb, és pedig a szonett mellett dönt gyakorta, hol a József Attila által úgymond lázadó, forradalmi-közéleti tartalommal töltött változat, hol a létértelmező mellett. Előbbi változatra az új verseskötet¹ első ciklusának (*Bevándorlás*) több darabját is példaként említhetnők, utóbbira pedig magát a cikluszárót, a *LX. felé* címűt.

Ez utóbbi esetében nemcsak a formaváltozat shakespeare-i, de a vers kezdő sorát is a zseniális angoltól vette át a költő („Mint a kavicsos part felé a hullám”), s ebből a hasonlatelemből kiindulva kapcsolta hozzá a saját hasonlítottját („tengernyi múlt úgy sodródik felém”), illetve vitte végig saját létértelmező gondolatsorát. Míg a személyes létezés az egyetemes lét keretében egy meghatározott irányt követ a születéstől a vég felé, addig az öntudat a kollektív emlékezet, az „idővíz” által feltöltve kutatja a kiutat a „létezés híg labirintusából”, de sem ezt, sem a „jó megfejtést” nem találja, olyat amely túlmutatna a kudarcon. A személyes véget követően a testet és a lelket megedző képzelet szülte hely, jelesen a medence és kemence metaforákkal jelölt világ vár az érkezőre e látomás szerint.

1 Tompa Gábor: *Van még könyvtár Amerikában?* Versek. Budapest, 2020, Kalligram.

A kudarc jelképisége különben a mindennapokban kiszolgáltatót egyén „éppíglését” is magában foglalja. Egy századunkra jellemző vonatkozásban mindenképpen. Ezt látni, ha az új Tompa-kötet verseit kontextuálisan, egymáshoz való viszonyukat szem előtt tartva olvassuk. József Attila még a hatalmi visszaélés, az emberi méltóságot és szabadságjogokat semmibe vevő kontroll és megfélemlítés formáinak klasszikus képletét foglalta versbe („Számon tarthatják, mit telefonoztam, / s mikor, miért, kinek. ”), vagyis azt, amikor megfigyelő és megfigyelt, azaz célszemély úgymond egymásra volt utalva, ma viszont ki-ki kiszolgáltathatja, szabadon feljelentheti önmagát, hiszen – érvel iróniába burkoltan a mai költő – „egy virtuális világháborút / nem szolgálhat ily ócska program.” (*Huszonegyedik század*) Igaz, Tompa ebben a nagyon mai társadalmi csapdában is megtalálja korábbi korok motívumát: „Akár a *Lear királyban*, itt a csempész, / amott pedig örült vezet vakot.” (Uo.)

Napjainknak egy másik társadalmi csapdája lenne egy, a költő által a „műveltség alatti Éden”-nek nevezett helyzet, amelyről ugyancsak iróniától áthatott állítás hangzik el, ekképpen: „ápol és magába szív.” (*Visszapillantó tükör*) Az viszont már több mint irónia, éppenséggel maró gúny, amint az effajta édenre jellemzően állítja a költő, hogy „tudatlanság egyetemére / érkeznek vackor doktorok.” Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy megtörténhet újból, ami csak a sötétnek mondott középkorra vagy az önkényuralmakra jellemzően jegyezték a krónikák: a könyv és a könyvtár megsemmisítése, illetve felszámolása: „Könyvek hullanak sötét kukába, / s velük írók, bár öröklétük lesték...”

Az egyik Tompa-vers provokatív kérdése ugyancsak napjaink botrányára irányul, az írásbeliséget s az egyetemes kultúrát ért támadásokra, azzal indítva a *Polcleválást*, hogy: „Van még könyvtár Amerikában? / Vagy ledőltek már mind a polcok?” A könyvtár-motívum kötetcímként való kiemelésével a költő tulajdonképpen egy kultúraőrző programot határozott meg a maga s bizonyára olvasója számára. Féltés és komoly aggodalom tölti el a lírai ént, olyasféle, mint amilyen Vörösmartytól mondjuk Lászlóffy Aladárig hangsúlyosan jelen van a magyar lírában. Magánál Tompa Gábornál sem új e motívum. Első kötetében (*Óra, árnyékok*, 1989) az égő könyvtár látványával találkozni, de még ez is reményt adhat, mert maga a nyelv nem szűnik meg, s ez esélyt jelent a könyvtár úbóli fölépítésére. A szavakból, úgymond, még fölépíthető

a képzelet lebonthatatlan háza, sőt: „erő se lesz, mely e szentélyt megrázza: / nincs benne oly anyag, mi összetörne, / csak versek, versek, versek mindörökre.” (*Egyszer még úgyis fölépíthető*) Lászlóffy víziójában is (*Az alexandriai könyvtár égése*, 1971) az égő könyvtár mint a mindenkori ember gondja és felelőssége jelenik meg, vagyis mint hit az egyetemes kultúrában, s így a hit tekintetében ehhez kapcsolódhat a fiatal Tompa verse, Vörösmarty sötét látomása viszont nem ad okot egyetemesség szintjén a reménykedésre, amint a *Polcleválást* író költőnké sem.

Néven neveztetik ezúttal is a botrány, minthogy aggasztó tapasztalatok mutatják: az író elszabadult ösztönök céltáblájává vált, illetve válhat az olyan rendszerekben, ahol „kettéválk a nép s az eszme”, azaz a tartalmából kiforgatott és meghamisított demokráciákban, s immár szép eszméit ugyancsak sötét kukába dobják, szobrát is ledöntik, mert „nem kell többé a merev író”. Fertőző kórként terjed újból a meg nem gondolt gondolat, mondhatni köztünk, emberek közt lehet ma is az ós patkány...

Ilyen költői látületről a következtetés sem lehet más, mint reményvesztett: „a szellemtelen öröklét / eltemet, s mindent egybemos.”

Elismerem, vázlatos szemlénk Tompa Gábor új kötetének egyetlen gondolati vonulatára irányult, de tettük ezt a rész az egész helyett elvét követve, s így talán ennek a lírai övezetnek nemegy kiemelkedő helyét is felvillanhattuk...

* * *

Azt mondhatom, a nyers életvalóság megformáltan születik újjá ezúttal is, s a választott formák pedig magukon viselik a klasszikus kulturális örökséget vállaló költő választásait, ami például az erkölcsöt, a szellemet, illetve az irodalmat illeti. Ez utóbbi vonatkozásban Tompa Gábor kortársai közül mindenekelőtt Markó Bélát említeném – mindkettőjük esetében az erős közéletiséget tartom kiemelendőnek –, valamint Visky Andrást és Kovács András Ferencet, akikkel még az 1990-es évek elején kezdett közös műhelymunkába költőnk, s ezt joggal tartotta szem előtt a válogatott verseskötetet² összeállító Fekete Vince,

2 Tompa Gábor: *Válogatott versek*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal – Székelyföld Alapítvány (Székely Könyvtár 95.)

aki a válogatásba beillesztette mind a *Romániai magyar négykezesek* (1994), mind a *Depressio Transsylvaniae* (1998) verseit. Előbbivel Tompa lírájának meditatív-transzcendens vonulatát kívánta hangsúlyozni a szerkesztő, utóbbival pedig hogy a játékos költő, illetve az iróniához s a szatirikus megszólaláshoz folyamodó alkotó jelenlétét erősítse fel. Egyik is, másik is egy költészet nagykorúságát tanúsítja...

Lángok, 2017
(80 x 80 cm, olaj, vászon)